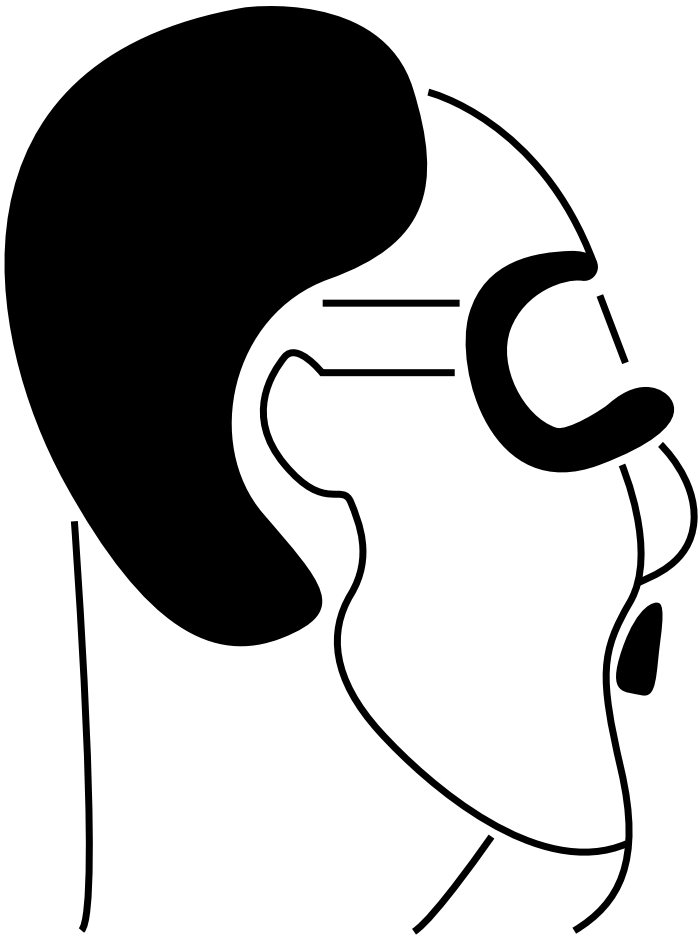
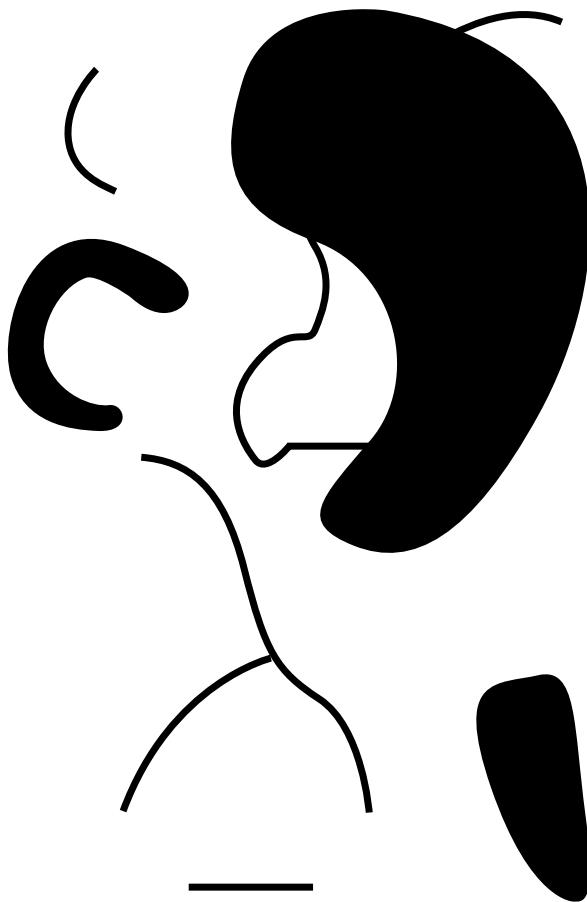

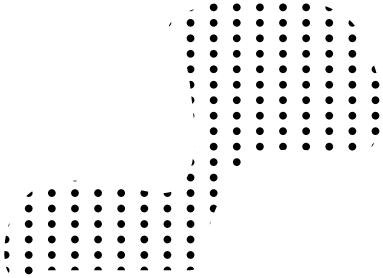
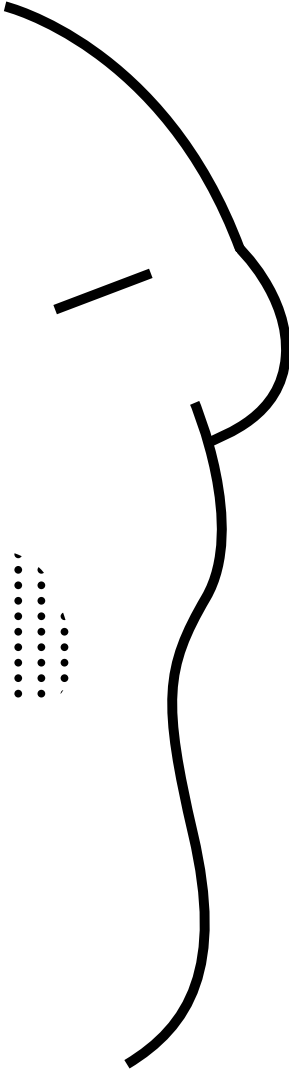
neboli Exil a naše nynější politická filosofie

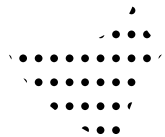
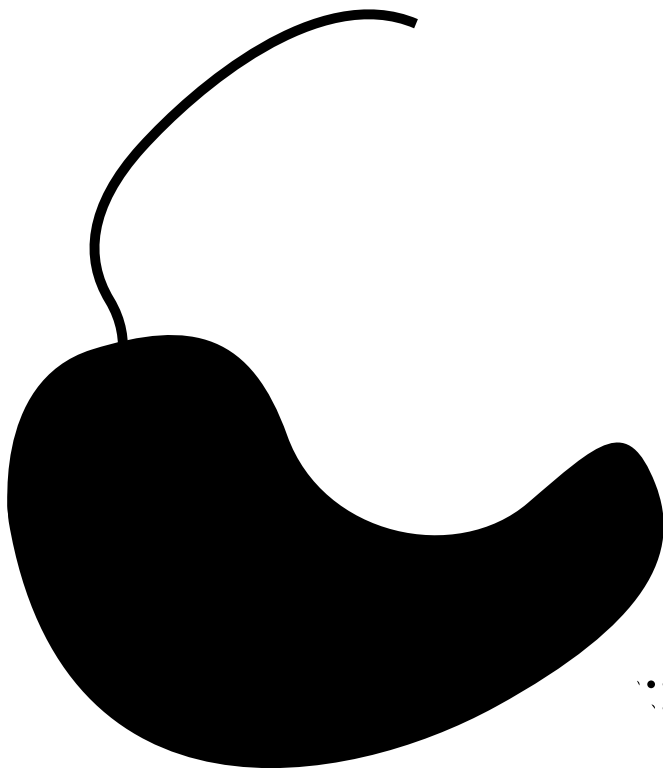
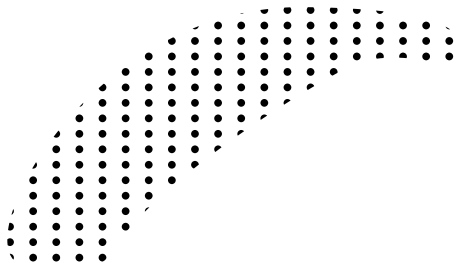
Exil a naše nynější politická filosofie

Speculum exilii Bohemici neboli Exil a naše nynější politická filosofie

ISBN 978-80-7474-204-0
ISBN (PDF) 978-80-7474-269-9
ISBN (ePub) 978-80-7474-270-5
ISBN (mobi) 978-80-7474-271-2
© Rio Preisner – heirs, 2017

Motto: „Franchement what would you think of an attempt to promote fraternity among people living in the same street. I don't even mention two neighbouring streets. Two ends of the same street. There is already as much fraternity as there can be – and that's very little and that very little is no good. What does fraternity mean? Abnegation – self-sacrifice means something. Fraternity means nothing unless the Cain–Abel business. That's your true fraternity. Assez.“⁽¹⁾

Joseph Conrad v dopise příteli R. B. Cunninghamovi Grahamovi

⁽¹⁾ [„Upřímně, co byste si pomysleli o pokusu podpořit bratrství mezi lidmi žijícími ve stejné ulici? Ani nemluvě o dvou sousedních ulicích. Dvou koncích téže ulice. Existuje již tolik bratrství, kolik existovat může – a to je velmi málo a toto velmi málo není dobré. Co znamená bratrství? Zřeknutí se – sebeobětování něco znamená. Bratrství neznamená nic než záležitost Kaina a Ábela. To je tvoje pravé bratrství. Dost.“]

Tomáš Akvinský odvozoval pojem spekulace od *speculum* (zrcadlo), a definoval ji proto jako nazírání příčiny v zrcadle jejích účinků, jako postup od viditelných jevů k jejich neviditelným příčinám. Vedle toho existuje i výklad spekulace jako obzírání něčeho z výšin strážné věže (*specula*); jde tedy také o činnost se zvláštní kvalitou nedůvěřivého sledování, pozorování jevů, které mohou svým neobvyklým založením svádět na scestí vedoucí ke klamným, zdánlivým příčinám, zatímco příčiny pravé, jež vskutku souvisejí s reálnými účinky, zůstávají zastřeny, nepoznány, zčásti také proto, že toto zbloudění může náležet k imanentní intencionalitě zjevných účinků samých. V říši politiky je proto ona druhá, skeptická, nedůvěřivá složka filosofické spekulace snad ještě víc namísto než dejme tomu v přírodních vědách, neboť právě v politice mnohé zjevné účinky zůstávají nepoznány ve své podstatě, a tím i mylně interpretovány co do své příčinnosti. Nejmarkantnější příklad pro to skýtají praktické akce socialismu, jež se skoro nikdy příčinně neinterpretují na základě proniknutí k jejich reálným podstatám, nýbrž skoro vždy jen z apriorního hlediska integrovaně abstraktních příčin, radikálně odtržených od faktických účinků, jež se shrnují například pod zcela vágní pojem sociální spravedlnosti. Avšak nazírání a popis podstaty účinků může vést pozorovatele v rovině duchovní „strážní věže“, i v rovině jeho přesně reflektujícího zrcadla (*speculum*), k poznání, že dané účinky nejsou podmíněny příčinou, jež se nazývá „solidarita mezi lidmi“, nýbrž abstraktním systémem, jež konkretizuje „sociální spravedlnost“ a s ní i totalitu všech ostatních dokonalostí ustavičnou negací (špatného) skutečného světa a v něm žijícího (nedokonalého) člověka. Takže účinky obrážející takovouto příčinu musí být podstatně *obojaké*, tj. musí se *jevit* jako odvozené z příčiny druhu „solidarita mezi lidmi“, „sociální citění“, „lásky k bližnímu“ atp. a *být* evidentně destruktivní, tedy odvozené z příčiny, již bychom mohli definovat jako abstraktní spravedlnost v spektru dalších atributivních abstraktních dokonalostí totality, jejímž finálním dokonalým účinkem může být jen totální anihilace přirozeného světa a člověka.

Analyzovat a popsat podstatu skutečných účinků a metodicky k ní pronikat si klade za úkol i tato politicko-filosofická spekulace. V neposlední řadě i proto, že český exil, na jehož duchovním pomezí tahle

kniha byla psána, za svou pozitivní příčinu označuje třebaš koncepci politických svobod, humanismus, pluralismus atp., zatímco jeho reálná činnost (nebo účinnost) ve své podstatě zrcadlí příčiny, jež se překvapivě kryjí s příčinami *byťostně* destruktivních a *zjevně* kamuflážovaných účinků socialismu, zejména pak s onou už zmíněnou příčinou abstraktní dokonalosti (čehokoli), jejíž konečný účinek směřuje k nicotě.

1

Historie exilu nebyla dosud napsána; jistě proto, že tvoří nedílnou součást univerzálních dějin lidstva, jejichž koncepci vzdal už Leopold von Ranke. Situace exilu, vyhnanství poznamenává dějiny od samých zjistitelných počátků, kladouc tak úkol, který se vymyká silám a možnostem historika. Lze si leda představit jakýsi dějinně filosofický protějšek k Augustinovu *De civitate Dei*, sledujícímu smysl souběžnosti obce „domácí“ a obce „exilové“, arci v jedné horizontále.

Naproti tomu každý student vyšších semestrů germanistiky ví, že existuje zbytnělá literatura o německém exilu let 1933–1945, katalogizující a analyzující do úmoru každou tiskovinu, již vydali němečtí komunističtí a levicoví exulanti v USA a v SSSR; ví také o tezi, že označení *exil*, *exulant* přísluší výhradně exilovým reprezentantům politické levice v čele s komunisty, vytvářející takzvanou „humanistickou frontu“. V této koncepci pak rok 1945, rok triumfálního vítězství Sovětského svazu a začátek latentní třetí světové války, znamená definitivní konec exilu a začátek radostné účasti bývalých exulantů na budování socialistického systému v měřítku domácím i světovém.

Statisíce, ba miliony exulantů a vyhnanců, kteří se před nelidskostmi *tohoto* systému utíkají do „nového“ exilu, nejsou hodny hrdého označení exulant. A to platí nejen pro vyhnance německé, ale zásadně pro všechny osoby, jimž se zatím podařilo uniknout z mocenské oblasti socialistického světa v Evropě, Asii, Jižní Americe a Africe. Ti všichni v očích pokrokového levicového světa pouze parazitují na hrdém titulu exulanta. Jediné skupiny exulantů, které si pak v šedesátých letech na Západě vysloužily označení politického exilu, byli komunisté, kteří odešli do exilu po nezdařeném puči v Chile, a před nimi ovšem čeští exkomunisté, reprezentanti „socialismu s lidskou tváří“. Ti první proto, že jim jde o restituci komunistického systému ve vlasti, ti druhí proto, že všemož-

14 ně přispívají k revizi a dokonalejším formám budování socialismu doma i v dosud nekomunistickém světě.

Exulant se smýšlením protisocialistickým, politicky konzervativním platí paušálně za nepřítele lidu, zrádce vlasti, přinejmenším za osobu politicky podezřelou, a to nikoli snad jen ve vlasti, již opustil, ale i v zemi, jež mu poskytla politický azyl.

*

Dějinný paradox, že exil plodí nový exil a že exil repatriovaný vzápětí odepře titul exilu osobám, které z vlasti odejdou, patří k charakteristickým znakům našeho století. Příkladem nám tu mohou posloužit opět Němci. Návrat Bertolta Brechta, Arnolda Zweiga, Anny Seghersové do socialistické vlasti souvisí s odchodem celé řady německých literátů a básníků od Alfreda Kantorowicze přes Theodora Plieviera po Manfreda Bieleru a Petera Huchela. Ještě markantnější je ovšem tato „výměna“ v kruzích politiků. V Čechách po roce 1945 návrat benešovskogottwaldovského exilu inicioval vznik nových exilových vln, na nichž se podíleli ostatně i mnozí z těch, kteří se nedávno z exilu vrátili. Dalo by se věru hovořit o čilém exilovém ruchu... Vnitřní souvislost návratu londýnsko-moskevského českého exilu se vznikem celých generačních vln nového českého exilu politického i kulturního je příliš zjevná, aby se dala šmahem popřít.

Bylo by však nerozumné dělat z tohoto paradoxu, jenž je ke všemu zdánlivý, něco jako dějinný zákon. Jisto je, že personalistní charakter exilu, onen „klasický“ exil velkých kulturních a politických osobností od Ovidia přes Danta, Jana Amose Komenského až po Heinricha Heina a Josepha Conrada, jak jej znalo ještě romantické 19. století, byl k nepoznání znetvořen pohybem mas, v němž se kombinuje prastaré stěhování národů s moderní genocidou. Tuto zásadní proměnu přivodil industrialismus a dovršil totalitarismus, jeho ideologie a odlišťující praxe. Přitom by bylo nesprávné chápat vztah industrialismus–totalitarismus jako sled příčiny a následku. Paradox, o němž jsem se zmínil, tkví totiž v tom, že právě jisté osobnosti v exilu patřily k vůdčím reprezentantům, propagátorům totalitární ideologie, jejíž organizační systémy v zárodečné podobě vznikaly právě v exilu. Příznačná pro tyto osobnosti exilu na přechodu k moderním masovým formám je skutečnost, že jsou obklopeny řadou fanatických nohsledů, že organizují v exilu cosi jako

ideologicko-politické gangy s cílem etablovat „doma“ systém, který by konkretizoval utopii, již vydatně živí už sama imaginace exulantského života. Jsem skoro v pokušení říci, že ideologie totalitarismu je čímisi jako duchovní zplodinou „zdivočelé“ odcizenosti exilové existence – ovšem za předpokladu, že v celkovém kulturním ovzduší uzrály pro takovou koncepci spekulativní predispozice. Bez Georga Wilhelma Hegela doma v Berlíně by byl nemyslitelný Karl Marx v pařížském, londýnském nebo bruselském exilu, bez hegelianismu v carském Rusku by byl nemyslitelný Vladimír Iljič Lenin v Curychu.

K znakům moderního postromantického exilu patří pak i dosud málo prozkoumaný sklon k neutralizaci „vlasti“, „domova“, „národa“ uvědoměným internacionalismem. I ten jako program se skoro nedílně váže na existenci v exilu. Exilový internacionalismus náleží k rozlišujícím znakům přechodu od převážně romantického exilu personalistního k exilu ideologickému, na rozhraní, jež je patrně dáno revolucí 1848. – V české exilové tradici bych pak sled dvou vůdčích politických osobností, Tomáše Garrigua Masaryka a Edvarda Beneše, hodnotil jako dobrý – i když poněkud „opozděný“ – příklad přechodu od klasického exilu osobnostního (Masaryk) k exilu ideologickému či ideologizovanému (Beneš), v němž osobnostní znaky tvoří pouhou fasádu.

Naznačil jsem už, že odosobněný, ideologizovaný exil – k němuž dialekticky příslušel „kult osobnosti“ – se vyznačuje iniciativou v organizaci prvních zárodků totalitárních systémů. Příznačné je, že etablované totalitární systémy i nadále žijí takřka v symbiotických vztazích k všemožným formám ideologického exilu, zatímco zavile potírají a pronásledují veškeré formy exilu osobnostního, ty jedince, kteří odešli do exilu z touhy po hodnotách náboženské, politické, kulturní a hospodářské svobody nebo byli vyhnáni z vlasti, protože se za tyto hodnoty zasazovali.

V exilu samém se pak propast mezi exilem ideologickým a personalistním stále víc prohlubuje. Sledujeme-li politickou praxi londýnsko-moskevského exilu let 1939–1945, neubráníme se dojmu, že byla – kromě jiného – namířena právě i proti exilu osobnostnímu, jehož šance byly a jsou i nadále ovšem mizivé. A to v neposlední řadě i proto, že Okcident,⁽²⁾ poslední útočiště exulantů, se zhruba od třicátých let naučil sym-

⁽²⁾ [Srov. Rio Preisner, *Americana. Zpráva o velmoci (I)*. Brno, Atlantis 1992, s. 15: „Okcidentem nazýváám útvar, který se dějinně rozvíjí v zrcadlové souběžnosti s křesťanskou kulturní Evropou jako její gnostický underground. Přitom Církev a křesťanství diferencují striktně od křesťanské kultury. (...) Teprve skrze

16 patizovat s exilem ideologickým. V českém exilu po roce 1948 byla exilu personalistnímu skoro už úplně znemožněna systematická politická a kulturní práce, jeho reprezentanti žijí v ústraní, ztraceni v anonymitě utečeneckých mas, nebo se jako silné osobnosti prosadili v nové vlasti, pro niž své specifické *svědectví* musí ustavičně překládat, neřkuli pro-
pašovávat.

Opakuji: děje se tak nikoli jen proto, že mluvčími českého exilu se po-
nejvíce stali organizátoři nových ideologických gangů, nýbrž také pro-
to, že Okcident specifické svědectví personalistního exilu odmítá, jeho
touhu po hodnotách mravních dokonce i jako základu života politického
považuje za nereálné, ba nebezpečné zpátečnictví.

2

Exil vytváří zcela osobité historické a existenciální vztahy: osobitý vztah
k exulantově staré vlasti, osobitý vztah k nové vlasti, a patrně i nový
vztah k sobě samému, daný novou rolí v sociálně politickém kontextu.
Osobitost těchto vztahů tkví také v tom, že nejsou „organické“, „zde-
děné“, nýbrž nečekané a svým způsobem diskontinuítní, vzniklé zcela
zvláštní událostí, již bych nazval poněkud ambivalentním termínem:
(v)pád. Exilem jako by se v ojedinělém subjektu potvrzoval pád člově-
ka, provázený konsekvencí vpádu coby střetnutím cizot: cizoty exulanta
s cizotou nového světa. Mezní čára obou cizot vytyčuje exilovou distan-
ci v rovinách času, prostoru, dějin, kultur, jazyka, zkušeností atd.

Exilovou distanci však nutno rozlišovat od exilové alienace, k níž se
tato distance váže v mnohovýznamném protikladu pozitivita a negativa.
Perspektivistická výhoda pozitivní distance, jež staví exulanta na jakési
syntetizující místo vyvýšenosti nad (či mezi) svět Západu a Východu,
bývá velmi často a rychle znehodnocena nemožností – vyplývající z ne-
rozumu, z nevědy, z poraněných pocitů – zprůsvitnit zároveň neodbytně
se vtírající subjektivnost negativní dvojlomné alienace od staré i nové

tuto diferenci (...) lze historicky zhodnotit diferencí mezi křesťanskou kulturou
a procesem sekularizace. (...) světská opozice existovala v Evropě od počátku,
od samého vzniku křesťanské kultury. Právě tuto ‚zrcadlovou‘ opozici nazývám
Okcidentem. Její základnou je gnóze, tj. úsilí o zduchovňující abstrakci *od světa*,
což konstituuje ovšem paradox světskosti, sekularizace, která se ustavičně
dialekticky pozdvihuje nad sebe samu negací svých stvořených hmotných
základů.“]

vlasti. Nakonec jde tedy o to zprůsvitnit onen mučivě odcizený subjektivní postoj a úděl exulanta, a tím přispět k řešení prastarého problému hermeneutického kruhu, vytyčeného zde dvojlomnou alienací jeho subjektu. Toho lze dosáhnout jen *tvořivým* využitím neméně dvojlomné distance, jejího zkušenostního náboje, jež staví subjekt do takřka apriorně syntetizující dimenze, umožňující mu cosi jako třetí zrak, ono mytické třetí kyklopské oko. S ohledem na „zkušenostní náboj“ distance by se sama dala definovat i jako aktivní esence, jež povstala ze syntézy protikladného komplexu – stará vlast : nová vlast – exulantových jinak nepřenosných zkušeností.

Dodnes ovšem neexistuje psychologie ani sociologie exilu, nemluvě o filosofii nebo teologii exilu, ačkoli jde o prvořadý a stále masovější dějinný fenomén. Příčinu tohoto nezájmu zejména společenských věd o exil nutno opět hledat v anatómii, které nad personalistním exilem vyhlásil veškerý pokrokový svět levicové inteligence, jež považuje exil za pouhou tranzitorní fázi v boji za konkretizaci socialistické utopie, tedy za pouhý takticko-strategický tah. O povědomí pádu, vpádu, či dokonce jakési exilové katarze nemůže být ani řeči.

Naše zrcadlo má však ohnisko příliš vymezené, aby mohlo obrážet obecně dějinnou a zároveň i subjektivně psychologickou problematiku exilu; například exilu jako zcela zvláštní *role* člověka v divadle světa. Jeho ohnisko je soustředěno skoro výhradně na exil český a v něm opět jen na základní znaky a vrstvy jeho současného položení. Na závěr kapitoly bych chtěl jen ještě to obecné ilustrovat dvěma kategoriemi – jež stojí ve vztahu polarity –, které by mohly posloužit snad jako východisko pro další zkoumání.

O exilovém vztahu k domovu, ke staré vlasti lze v mezích elementární fenomenologie exilu poznamenat jen, že je vymezen polaritou mezi *austeritas* (což bych překládal slovem „sveřepost“) a kolaborací, ať už mentální, nebo praktickou, tou zejména, pokud se „starou vlastí“ rozumí také systém, jenž tam vládne. Škála přechodu od jednoho pólu k druhému neboli od sveřeposti ke kolaboraci je mnohovrstevná, proměnlivá a vytváří nečekané kombinace. Jen zdánlivě nemyslitelná je kombinace sveřepého exulanta, který pilně kolaboruje s StB či KGB, ačkoli pól *austeritas* sám „o sobě“ je reprezentován etickými ideály a poznáním, založeným na vědecké analýze faktorů politických i hospodářských. Polarita *austeritas* : kolaborace skýtá ovšem jen jeden z mnoha jiných možných nástrojů metodického rozlišování. Mnozí by asi dali přednost

18 postojům politickým, které se mně však jeví již jako odvozené či odvoditelné z principiálnější polarity *austeritas* : kolaborace.

Pokud však tuto polaritu přijmeme, je nutno z její báze sledovat a analyzovat i vztah exilu k disidentům, dnes například k „chartistům“, vztah, který zdaleka není v exilu vyjasněn. Stačí nahlédnout do stránek exilového tisku, který o disidentech informuje většinou pasivně – i když záslužně –, ale skoro bez zásadnějšího komentáře.

Jestliže se exilovým vztahem k domovu rozumí především intimní vztah k rodině, přátelům, k české historické a kulturní tradici, pak i zde – domnívám se – principiální polarita *austeritas* : kolaborace tento vztah kvalitativně podmiňuje. Nelze zapomenout, že také intimní vztahy nelze beze zbytku oddělit od vztahů k systému, který na rozdíl od starších historických mocenských organizací proniká právě i do sféry intimní. Dále je nutno mít na mysli, že polarita *austeritas* : kolaborace stojí v arci dosud neprozkoumané relaci k už zmíněnému protikladu *negativa* exultativa dvojlomného odcizení od starého i nového domova a *pozitiva* jeho neméně dvojlomné distance od staré a nové vlasti. *Austeritas* představuje jeden z možných pokusů o přehodnocení *negativa* alienace silami distance, kolaborace pak pokus o „dialektickou“ negaci *pozitiva* distance a její „povyšení“ ve falešnou syntézu starého a nového.

Polarita *austeritas* : kolaborace by se dala ostatně aplikovat i na exilový vztah k nové vlasti, převážně tedy k dosud svobodnému Okcidentu. Pól kolaborace lze v této souvislosti modifikovat pólem asimilace, křehčovitého splynutí jako východiska z frustrující, nesnesitelné alienace. Na pólu *austeritatis* se uchovává i nadále pozitivum distance bděle hodnotící a sledující – z vyvýšené varty mezi dvěma světy – střet Okcidentu s totalitarismem.

3

Je však načase natočit zrcadlo směrem k českému exilu současnosti. Pokusím se ho nejdřív popsat jako fenomén „o sobě“, v jakémsi černém prostoru, a touto cestou dospět – půjde-li vše dobře – k jeho podstatnému obrysu. Metoda je to nebezpečná: předně svou ahistoričností a redukcí na víceméně bezevztažné dílčí modely. Na druhé straně musí při dostatečné obezřetnosti výsledné modely nakonec v citlivých místech navázat na předevo vztahů historických, sociologických, psy-

chologických, a to na pozadí polarit, o nichž jsme hovořili výše. Řekl bych dokonce, že latentní vztažnost výsledných modelů skýtá nepřímý důkaz o správnosti metodického postupu. Cesta k takovým otevřeným, antimonadickým, vztažným modelům je však dlouhá a krušná.

V současném, tj. poválečném českém exilu lze rozlišit zatím tři velké „generační“ vlny: exil únorový, přibližně z let 1948–1950 (v některých případech také z let předcházejících), exil srpnový, přibližně z let 1968–1970, a disidentský exil pozdních let sedmdesátých. – Těžko říct, co je obtížnější: vytyčit společné znaky těchto tři exilových vln, nebo vystihnout to, co je rozlišuje. Nepochybným společným znakem je zajištění holý fakt ať už jakéhokoli existenciálního vztahu k totalitárnímu systému ve staré vlasti. Tímto vztahem se všechny tři vlny exulantů liší nejen od spoluobčanů v nové vlasti, ale také například od exilu londýnsko-moskevského. To, že v exulantově nové vlasti skoro nikdo nemá existenciální vztah k totalitárnímu systému, nejméně ze všech cech „objektivních“ expertů, přispívá nemalým dílem k jeho alienaci.

K celému bych předběžně poznamenal toto: neexistuje racionální přístup k totalitarismu, který by nebyl sublimován z existenciálního vztahu k tomuto systému. Totalitarismus nelze objektivizovat do jakési neutrální laboratorní roviny, neboť ohrožuje substanciální lidství všech subjektů bez rozdílu místa pobytu a míry vědomí či nevědomí. Proto také exulantova alienace není snad projevem nějakého egoismu, nýbrž vyplývá z nemožnosti sdělit právě tento primární předpoklad poznání základních parametrů současných *univerzálních* dějin.

V užším aspektu českého exilu platí ještě toto: z nevývratného existenciálního charakteru či substrátu všeho inteligibilního vztahu k totalitarismu plyne, že nejen spízňuje české exilové vlny (od roku 1948), ale zároveň je i – mnohdy radikálně – odlišuje. Únorový exil má k totalitarismu existenciální vztah jiné kvality – řekl bych: nedosti rozvinuté, zárodečné – než exil posrpnový, jehož existenciální vztah – podmíněný hlavně terorem let padesátých – se opět liší od vztahu, jak jej chová exil disidentsko-chartistický.

Existuje tedy podstatný rozdíl mezi úsilím západních expertů objektivizovat historický fenomén totalitarismu a mezi snahou – o niž mi půjde v dalším – objektivizovat existenciální vztahy k němu, pokusit se o stanovení rozlišujících faktorů v nich a určit jejich filosoficko-politický, ideologický a zčásti i praktický dopad. Kromě toho si myslím, že čím jasněji vyvstanou odlišnosti, tím schůdnější může být cesta k možným

20 dohodám, tím plodnější a historicky smysluplnější bude dialog mezi exilovými generacemi, nebo – abychom byli skromnější – tím spíše se v myslí exilu zrodí poznání o jeho prospěšnosti.

Pozoruhodným způsobem popsal politický a ideologický profil únorového exilu Pavel Tigríd, sám únorový emigrant, v knize *Politická emigrace v atomovém věku*.⁽³⁾ P. Tigríd ve své knize konstatuje skutečnosti, které se nereflexivně popisují jako sdělení šokující zřejmě spíše exilu posrpnovému, zatímco pro exil únorový plní patrně funkci sdělení objektivizujícího. – Uvědomuji si ovšem, že pojmy „exil únorový“ a „exil posrpnový“ v této souvislosti působí už nebezpečně nediferencovaně. Kdybych se bránil poukazem na zmíněné už zásadní historizující rozlišení mezi exilem personalistním a exilem ideologickým s tím, že v exilu únorovém dominuje složka ideologická a v exilu posrpnovém složka personalistní, sám bych si protiřečil. Obě exilové vlny jsou navenek převážně ideologické. Šokující dojem v posrpnovém exilu je podmíněn především rozličnou kvalitou existenciálního vztahu k totalitárnímu systému, nepřenosnou zkušeností dvaceti let života v jeho stínu, jež zcela chybí exilu únorovému. Přitom musím nechat nezodpovězenou otázku, zda a nakolik tato zkušenost ovlivnila poměr mezi personalistní a ideologickou složkou v posrpnovém exilu.

Rozhodně bych však objektivizující věcnost Tigrídova popisu nezaměňoval s klasickou ctností dějepisce *sine ira et studio*, neboť Tigríd jej provází komentářem, který souzní s věcností faktografických sdělení, což právě sluchu posrpnového exulanta zní nemálo kakofonicky. – Abychom nyní pochopili, co se tu vůbec stěrá, je dobré postupovat trochu metodicky. Nejprve zanalyzujeme hlavní doklady faktografické i s připojenými komentáři a konfrontujeme je s tím, co bych nazval zkušenostním horizontem posrpnového exilu.

Vybírám z Tigrídovy knihy tyto – podle mne – důležité pasáže, které pro přehlednost očísloji:

1) „Kdybychom totiž byli takovými odpůrci sociální spravedlnosti a socialismu, jaké z nás stalinská dogmatická literatura dělá, bylo by vpravdě neomluvitelné jít s námi kdykoli do spolku; a faktem je, že s tím, co tvoří jádro pounorové emigrace, KSČ do spolku šla, Národní frontu s tím vytvořila“ (s. 53).

⁽³⁾ [1. vydání Paříž, Svědectví 1968. Následující stránkové odkazy se vztahují k vydání: Praha, Prostor 1990.]